

CSALÁD ÉS ISKOLA.

NEVELÉS-OKTATÁSÜGYI SZAKKÖZLÖNY,

szülők, kisednevelők, tanítók és a nevelésügy barátai számára.

KIADJA A KOLOZSMEGYEI TANÍTÓ-TESTÜLET.

FELELŐS SZERKESZTŐ: **Czirják Albert.**

Belmunkatársak: DR. BARTÓK ISTVÁN, DORTSÁK GYULA, DR. FERENCZI ZOLTÁN,
SÓLYOM JÁNOS ÉS ZAJZON PÉNES.

Megjelenik — július és augusztus havát kivéve — havonként kétszer, legalább egy ivnyi tartalommal. — **Előfizetési ára:** egész évre 3 frt., félévre 1 frt 50 kr. — Pályázatok s egyéb hirdetések petit soronként 5 krral számíttatnak. — Kéziratok nem adatnak vissza.

E közlöny beltartalmát illető közlemények a szerkesztőhöz (Főtér 30-ik szám), az előfizetési pénzek, hirdetések és reklamációk pedig — KÖRÖZSI JÓZSEF, ev. ref. tanító, egyleti helyettes pénztárnok czimén — a kiadó hivatalba (Wesselényiutca 11. sz. a.) küldendők.

Kötelességeink.

Magyarország tanügyének fejlődésével egyenlő arányban növekednek a remények nemzetünk jövő boldogsága iránt. A haladás újabb-újabb teendőket ró a tanítókra. Törekvő tanítók helyesen teszik, ha koronkint számbavezszik teljesített munkájukat és az újabb kor követelményeit; megjelölik a kor szülte eszmék megvalósítására való kiviteli módokat, mert ez ad önbizalmat és helyes cselekvésre irányító meggyőződést. Ily czélből szölok kötelességeinkről.

Kezdem ott, a hová maga a törvény állit: a szoros értelemben vett iskolai munkán. De ezzel még nem lenne teljes megfigyelésünk, nem szabad mellőznünk emberi kötelességeinket, sem a vele szorosán összefüggő családi és társadalmi életünket. A korrall haladni törekvő ember önmagának szaporítja teendőit, a tanítónak a kor teremti azokat. Mi, kik a haladók közé számítjuk magunkat a civilizáció előbbrehaladásával feltornyosult teendőink napról-napra való szaporodásán — nem csodálkozhatunk. Le kell számolnunk azokkal és pedig emberül. A czél felé törekvésben utaink egyengetése az első teendő. Tudnunk kell, mit és miért cselekedjünk.

Összevonván kötelességeinket, azok *emberiek és hivatalból származotak*. Vegyük rendre.

A philosophok az ember rendeltetését isten műveinek csodálásában, dicsőítésében, utánzásában s az ez által való tökéletesedésben találják. A tökéletesedést így fejezik ki: légy vallásos, erkölcsös, munkás, gondos, takarékos és jellemes, azaz erődöt és szabadakaratot használj. Ezeknek gyakorlásában rejlik tehát a tanítónak, mint embernek értéke. A vallás enyhítő balzsama lelkünknek, ez óv meg szegénységünkben a csüggedéstől, nemtelen vágyaktól, gonosz indulatoktól; s jaji annak, a ki a vallás vigaszszát nem bírva, e pályára lép. Erkölcsös élet a tanító egyik alap kelléke. Gonddal párosult munka eredményez anyagi sikert és lelki meglegedést, mely nélkül csak tengés az élet. És kétszer él, a ki öntudatosan, czélért, elvek szerint élte le napjait.

A tanító nem elzárkózott egyéniség; ő nem önmagáért, hanem családjáért és a társadaloméért él. Minden tanító annyit ér, a mennyire magát családjában és a társadalomban méltóvá tette. Miként értékesítse tehát magát? Alkosson családot. Ez az első alapfeltétel. A házi

boldogság sok erénynek alapja. A még fiatal, nőtlen tanító soha se érezheti magát otthon. Egy férfi csak kezdő éveiben, esze és jelleme megállapodásáig, megaczelosodásáig élheti az akkor még kedves, mert könnyű, lepko életet. A czélokért küzdő tanítónak segítségre van szüksége, eléje tűzött munkája elvégzésében, s mert arra van szüksége, *válogatósna kell lennie a házasságban*. A nálánál társadalmilag alább álló házastárs, a miveletlen nő, a könnyű verű és lenező, fenhéjzö leány — nem tanítónak való. A tanító élettársának íél tanítónak kell lennie, fel kell tudni emelkedni azon eszme keretbe, a hová a haladási törekvés a tanítót állította. Így lesz ő férjének dolgaiban fellelkesítője és nem lehangelője. Csak ily nő környezete elégíti ki az eszme-szomjas tanító szivét, csak ily nő tudja irányítani, korlátozni férjének ugy gondolatát, mint tettét; ilyennel találja otthon jól magát a tanító. A családi boldogság a családfő előhaladását eredményezi, a mely kellő méltánylást is von maga után.

A társadalomban a tanító családjával egy. Ha azok hibáznak reá, és ha ő téved, amazokra is kihat az ítélet sulya. A családfő, vezérszereplő, okos legyen, hogy közbecsülést érdemeljenek s nyerjenek. Soha sem szabad magát önbizakodottság által elkapatnia. A tanítói állás — bár többek, s mondjuk sokak által nem méltányolt — mégis a műveltebb egyének sorába helyezi az illetőt. Nem szabad e kedvezménynyel visszaélni, s a társadalmat, mely maga engedett ily tért nekünk, szereplési viselkedégből vezérelni törekedni. Nem tettettett, hanem átérzett szerénységgel jobban kivívjuk munkálhatásunkat, mint ellenben.

A hol a tanító megjelenik, legyen a józan észről vezérelt illemes; a kiczirkalmazott, úrfias viselkedés nem hozzá illő. Előzékenység, mások iránt való türelmetesség jobban előtérbe léptetik, mint az erőlködés. A közügyekben való részvételnél, ha a dolgokat nemcsak elvállalni, de lelkiismeretes pontossággal, jól elvégezni is tudja, emelkedik személyes tekintélye. És végül, ha családjában tud másoknak is élvezetet, jó időtöltést, kedves pihenést, nemes szórakozást nyujtani, alakíthat egy kis társaságot, melynek értéke is imponál a közönségnek. Eppen ezért itt ügyelni kell, mert: „Madarat tolláról, embert barátjáról.”

Csak az emberi erényeket ismerő, bírni törekvő s a társadalomban helyes állást elfoglaló ember lehet jó tanító. Mert csak ekkor van tisztában az iskola czéljával,

s ezél nélkül ugyan mikép munkálhat? E nélkül lehet napszamos, szolgál: de nem tanító. A ki munkásságának irányát a törvénybe fektetett holt betűkbe vagy még ennél kevesebbe, a lelkesítő beszédek hallgatásába helyezi, a ki a népnevelés szent ügyét csak felfogni, de átérzeni nem tudja: lehet, hogy oktat, de nem nevel. A nevelési szabályokat ha töredezetten leírni lehet is, azok az át nem érző olvasóra vajmi kevés értékűek. Nevelés, oktatás karöltve járjon az iskolában.

Hogy mit tegyen e végre tanító, röviden a következőkben mondom el.

Ne tekintse tanítványait úgy, mint valamely intézet a növendékeit, midőn őket éppen a jellemfejlesztés szempontjából magukra hagyja, szabad cselekvésre készíti, hanem atyai szeretettel vévén őket körül, apró-cseprő dolgaikat ne unja. Áthatva azon nemes érzéstől, hogy ő a reá bízott seregnek első irányítója, munkaerejét ne kímélje és az elője gördült akadály tettképességét hatványozza és ne dézálja. Munkája sikerének könnyebb eléréseért ne restelje a szakkönyveket tanulmányozni, ne szégyelje a tapasztaltabbak tanácsát kikérni, annál kevésbé a látott jót követni s legkevésbé azt irigyelve ocsárolni. Mert korántsem elég a tanítónak a jóakarát: tudnia is kell mesterségét, melynek első feltétele: *hogy növendékeit kiismerje* s a nevelésükre szükséges elveket megállapítsa; második: *a népiskola tárgyait tanulmányozza*, annak munkaanyagát, felosztását megállapítsa s módszerüket ne csak tanulja, hanem írásilag megkészítse, ezeket évenként tapasztalata szerint javítsa, harmadik: az iskolában egy szeretetet sugárzó hangulatot teremtsen azaz *jól fegyelmezzon*.

Ily tanulmánytétel czéljából kell a tanítónak naplót vezetni minden egyes növendékéről, melybe beírja a tanítvány bejövetelekor a reá vonatkozó statistikai adatokat; következő hetekben, hónapokban az illetőről tapasztalt hibákat, megállapított és keresztülvitt javítási eljárásokat. Így mindig tisztába lévén tanítványai hibáival, egyenkénti javítási czéljával s annak módjával, következő kihágásaik nem bosszantják úgy fel s mindig helyesebb módokat alkalmaz javításukra, mint ellenben. Természetes, hogy a napló még nem minden. Legtöbbet tesz a nevelésnél a lélektani ismeret; lévén a nevelés — *lélekmivvelés*.

Csak ha ily módon tisztába van tanítványaival, taníthatja őket sikerrel. A tanítás sikerre csak úgy vezet, ha magát is kiképezte a tanítandó tárgyakban. E képzés alatt nem azt érzük, hogy annyit tudjon, a mennyit tanítania kell. Valamely tárgy módszertani kezelése feltételezi azon tárgynak, ha nem is részletekbe vitt, avagy legmagasabb tökélyre kifejtett, de legalább törzsökös tudását. Nagyobb dolog azonban ennél a tárgyak módszertani kidolgozása s ez nehezen is megy a kezdő években. Segítenek azonban a módszertani- és vezérkönyvek. Különben az ily készitendő módszertani dolgozat tökéletességén való aggódás ne legyen tulságos. Hisz ez változás alá jön, évenként javul. A figyelmes tanító sok hasznos dologra jön rá önmagától, nagyon sokat lát tanítói gyűléseken s még többet okulhat a módszertani vitatételeken, melyeket, ha az e célra vezetett naplóba beír, meglátja, mikép domborodik ki előtte egyik-egyik tárgy tanítási módja, mit összeállítva leírni kedv- és időtöltés; mások okulására tanítói gyűléseken felolvasni — önjutalom lesz.

Már első időben rajón tanításközben mestersége harmadik kellékére: *a fegyelmezésre*. Ha nem akar tanítványaitól elítéltetni: ezáltal magát is ellenőrizteti. Nevezetesen: tisztaságot követelvén, lehető tisztán és csinnal

öltözködik ő is; rendet és pontosságot sürgetvén, nem engedi magának sem meg az ellenkezőt. Mert, ha megengedi a tanítvának az óramulasztást s úgy a maga, mint a tanítványok hiányzásáról naplót nem vezet, avagy egyik mulasztást (természetesen a magáét) abból kifeleldi: joggal fogja kérdeni a megbírságotlanó szülő: „A tanítót mennyivel kellene megbüntetni.“

A fegyelmezés érteke kétféle; hat a tanítványra, de igazgatja a tanítót is, és ezért oly — áldásos.

Iskolai dolgainkhoz tartozik az iskola előjáróival való érintkezés is. Ezek: tanfelügyelőség, gondnokság, iskolaszék, *kikkel szemben tanúsított magaviseletünk* tanítóskodásunk negyedik alapkelléke. Sokan meghunyászkodva mindenik előtt, adják a szolgálattelkek szerepét, s hogy minő sors vár rájuk: *az a feljők helyezett személytől függ*. Mások kvalifikátlanul tartanak mindenkit a tanítókon kívül, ki tanügyi dologgal foglalkozik. Nem ezen szerepek valók a néptanítónak. Ő se nem szolgál, se nem kényúr. Ő a közügy munkássa, hol nyilvánosság a pálya; nem a személy, hanem a munka imponál. Vannak ugyan a néptanítók felébe helyezett intézményekben a tanúghöz nem értők, de egy sincs, ki a nemes törekvést felfogni és méltányolni képes nem volna.

Tapintat, önisméret, önmérséklet és nyíltság vezéreljen a pontosan teljesített munkában, és akkor nincs veszély.

Az emberi és tanítói rendeltetését felfogni s elérni törekvő tanító hibás igen, de rossz nem lehet. Hibáink helyrehozása a jövődönék van fenahagyva — törekvés által. A népnevelés, a magyar haza érdeke, igényli úgy embert, mint tanítói tökélyesülésünket.

Józsa Dániel.

A házi nevelés főteendőiről.

Szülői ház és család azonos fogalmak. A család a társadalom alapja. A család boldogságán alapszik a nemzetek megelégedése s az állami szervezet biztossága, a kormányzás rendes folyása. A családot egyes egymáshoz tartozó egyének társasága képezi. Hogy tehát a család boldog és megelégedett legyen, kell hogy az egyes, a családot alkotó egyedek is, boldogok legyenek. Hogy mitől függ az egyének boldogsága, arra nézve eltérők lehetnek a vélemények. Egyiket a hír és dicsőség, másikat a vagyon teszi boldoggá. Ennek a közbecsülés a legbecsesebb, annak a humanus cselekedetek eszközölhetése. És ezeken kívül a boldogság *egyénileg* igen sokféle lehet. *Elvileg* azonban boldoggá csak az *öntökéletesülés*, a vallás-erkölcsi *nemesedés*, a kitűzött életezleok után való komoly törekvés s azok elérése, nemkülönben sikeres és zavartalan munkálása lehet. E mindenkire nézve fölöt-több becses és egyaránt nélkülözhetetlen erények és előnyök forrása a szülői házban fakad. Az anyai szeretet a jövődöné boldogulás talizmánja, az emberszeretet nemes érzetének fakasztója. Az apai tekintély a későbbi engedelmisség és törvénytisztélet eszközlője. A milyen szívü az anya, a minő jellemü és magatartásü az apa, annak eltörülhetetlen nyoma marad a gyermek lelki világában. Vallásosság, erkölcsi tisztaság, nemes emberszeretet, szelidség, rendszeretet, szorgalom, mindezek, és sok más becses erényei lényünknek a szülői házban a gyermek szívébe beolthatók, és egyszersmind mindezeknek sirja is megásható. Szépen festi a házi nelés fontosságát Pestalozzi, mondván: „A szülő szíve az egyedüli biztós talaj, melyen az ember a nemes emberszeretet (humanizmus) czéljaihoz juthat. A fejlődésben levő em-

beri erők egyensulya is csak a család szentélyében található fel és biztosítható. E pontra hosszra a nevelés művészete, hogy áldást hozzon.“

A családi nevelésre mindenba kiváló gondot fordítottak. Az ó kori népek ép úgy, mint a modern idők nemzetei. A görögöknél főleg Spártában kevés ideig tartott a családi nevelés. S ha netalán kevesebb gondot fordítottak volna is rá, azon körülmény, hogy a nyilvános állami nevelés elég jókor kezdődött és sokáig tartott, s mert az ifjuság szakadatlanul szigorú mesterek felügyelete alatt állott, egy közös nevelési eszmény eléggé el volt érhető. És Spártában ez érel csak a testi erő fejlesztése volt, a mi a folytonos testedzés és a drákói szigor által el is volt érhető. Athén nyilvános nevelésében pedig a nagy siker az oly kitünő mesterek halhatatlan érdeme. A rómaiaknál a görög nevelési rendszerrel merőben ellenkező felfogás érvényesült. Mig ezeknél ugyanis elsősorban és főleg állami, nyilvános nevelés dívott, addig Rómában az állam nem karolta fel a nevelés-oktatás ügyét, nem állított iskolákat, hanem a nevelést egészen a családra bízta. A nevelés tehát a rómaiaknál a családok magánügye volt, melybe az állam nem avatkozott.*) Bizvást tehetette. A régi római családi élet a nemes egyszerűség s a puritán erkölcs szentélye volt. Vallásosság és hazaszeretet meg a közszabadság tisztelete volt a régi Róma polgarának fűdsze, jellege. Es ez erényeket éppen a család ápolta. A családi nevelés tehát ott bizvást jó kezekben volt.

Ha a házi nevelés célját kiakarjuk tűzni, mindenekelőtt meg kell különböztetnünk a házi nevelés két időszakát. Ezek egyike, *mig a gyermek csupán a házi nevelésre van utalva*. Ez az időszak addig tart, a mig a gyermek iskolába nem jár. *A mint oda belépett*, a házi nevelés második aerája következett be. Nyilván való, hogy a szülői háznak egészen más a feladata a gyermekkel szemben, az első időszakban, mint akkor, mikor már az iskolai nevelés is életbe lépett. Nagy a különbség a követelményekre s a helyzetre nézve is. Az iskolai nevelésből kifolyó kötelek teljesítését a szülő könnyen végezheti, mert erre sokféle módon utasítható. Nem úgy áll a dolog akkor, mig a gyermek, csupán csak a család vezetésére van bízva. Bármennyire kívánatos volna ugyanis, hogy nem csak a műveltebb szülők, de a köznép is képes legyen a házi nevelést elvek szerint vezetni, (a műveltebb szülők ezt tanulmány, a köznép ily irányu egyházi beszédek alapján meg is tehetnék) ez idő szerint hazánkban ezt nem cselekszik, mert arra képtelenek.

A gyakorlati nevelő tehát nem fog nagy hangu frázisokat emlegetni, hanem helyesen distingvál és más és oly feladatokat tűz a házi nevelés első időszakában a szülők elé, melyeket azok egy kis jóakarattal teljesíthetnek is. Ismételve, hogy az iskolai nevelés életbeléptetése után a szülői ház feladata könnyebb, áttérek azon feladatok felsorolására, melyeket a családnak teljesítenie kell azon idő alatt, mig a gyermek kizárólag otthon tartózkodik.

Ezen időszakban a neveléstani művek általános jelentése, t. i. „az erők összhangzatos kiművelése“ el nem érhető. Szívet, lelket, értelmet, emlékezetet, képzeletet, hajlamokat és akaratot s mit még más egyebet a szülő nem képezhet. *Ezen időszakban a házi nevelés célja az iskolai nevelésre a talajt előkészíteni*. Hogyan? kérdezheti valaki. Fűlsorolom a főbb feladatokat, melyeknek teljesi-

*) Kialtós József: A római fiúk neveltetése és iskolai élete. (Budapesti VII. ker. áll. gymnásiumi Ertesítő. 1886. — Nikolics Ignác kivonata szerint a »Közoktatás« m. évi 18. számából).

tése által az iskolai nevelésre való előkészítés megtörténik. E főbb feladatok a következők: *A szülői ház őrizze meg a gyermeket ártatlanságában*. Orja tehát a káros behatásoktól; jó példát adjon a szelidség, munkásság, a családi élet tisztasága és kölcsönös szeretet által. Józan, mérsékelt életű legyen a szülő. Perpatvar, ember-zolás, káromkodás, bosszú, eselszövény, erkölestelenség száműzve legyenek a család köréből. *Tegye a család a gyermeket a szülői szeretet melegevel jóvá, minden szép és nemes iránt fogékonyá*. Ezt jó példaadással, szeretetteljes rábeszéléssel, szív- és lelket nemesítő mesék és példázatok gyakori elbeszélésével nem nehéz elérni. Legyen gondja a szülőnek arra, *hogy gyermekében a felebaráti szeretet csirái megfogamzanak és gyökeret verhessenek*. Ez megtörténik, ha a segítségére érdemes koldustól nem tagadjuk meg részvétünket és adományunkat. Ha a szerencsétleneket nem késünk istápolni. Ozélszerű az ismerősök körében előforduló baleseteket a gyermek előtt részvétre gerjesztő alakban elbeszélni nevelői ráhatás céljából. Birjon a gyermek tudomással jótetteinkről; de értessük meg vele, hogy jót azért teszünk, hogy a szenvedőn és szűkölködőn segítve legyen s korántsem azért, hogy azt más is meg tudja. Tehát tanítsuk meg az evangelium remek elvére: „A mit jobb kézzel teszesz, ne vegyen arról tudomást bal kezéd.“ Így, mig egy részről szoktatjuk a gyermeket a feltűnés nélküli adakozás felemelő tudatához s ahhoz, hogy ily esetben a jótéteménynek még a becse is nagyobb, egyszersmind megóvjuk ama szerencsétlenségtől, hogy a hiúság és feltűnési viszkoteg gyökeret verhessen lelkében, mely ez ha megtörtént és tápot nyer továbbra is, a dolognak könnyen az a vége, hogy nevetéssé teszi emberét. Ez pedig nem csak a francziának erkölcsi halála, de minden individiumra nézve igen sérelmes. De főleg két mód van a felebaráti szeretet érzetének felkeltésére. Az egyik a *testvéri szeretet* ápólása. A szülők kiváló gondot fordítsanak arra, hogy gyermekeik egymást tisztán, melogen, igazán szeressék. Ha pedig *részvét gerjesztő oly szerencsétlenségek színhelyére elvezetik*, melynek szemlélése nincs ártalmára a gyermeki gyenge idegzetnek, szintén sokat tettek a felebaráti szeretet érzetének felébresztésére. A mit lát, hall ilyenkor a gyermek, annak nyoma belevésődik emlékezetébe. Ily esetekre gyakorta kell a gyermeket figyelmeztetni, különösen pedig akkor, ha részvétlenség jelei mutatkoznak lelki életének fejlődésében.

Mikor a szülői ház a gyermeket ártatlanná, a jó, szép és nemes iránt fogékonyá teszi és kifejleszti benne a felebaráti szeretet csirait, ez által a házi nevelés első és elengedhetetlen feladatát teljesítette, t. i. a *gyermeket jószívűvé nevelte*. Szükséges azonban, hogy a gyermek *engedelmes* is legyen. Hogy tulságos önállóságra ne jusson gyermekkorában. Belátó, okoskodó lehet, de saját akarattal ne birjon. Az apai tekintély tapintatos érvényesülésére van itt szükség. Ezt azonban módjával kell használatba venni. Sok családnál szokásos, hogy az anya így inti gyermekét: „Megállj, megmondom édes apának.“ Ily eljárás hibás. Nem csak azért, mert az anyai tekintélyt sérti, kicsinyíti a gyermek előtt, esetleg még le is rombolhatja, de kifogásolandó az, az okon is, mivel így a gyermek időt nyerhet nem egy hibás tett elkövetésére. Már pedig a gyermekét ilyetén hajlamaiban lehetetleníteni kell. Ne helyezzük tehát neki kilátásba az apának való megmondást, hanem szoktassuk meg az anyai tekintély tiszteletben tartására s arra, hogy rosszat ne tegyen, mert azzal vétkezik s kárát is vallhatja. Itt különben szóba kell hoznom azt a fonákságot is, mikor a szülők

egyike a másik eljárását kifogásolja, helyteleníti, sokszor még meg is akadályozza. Ennél károsabbat még készakarva sem tehetnek a gyermek jövőjére. És csak azon kell csodálkoznunk, hogy ily szembeötölő hiba oly általános! Mindenki tudja: mily káros hatása az ily eljárás, azért mégis mily gyakorta ismétlődik. *A gyermeket a szülői házban igazságszeretővé kell nevelni.* Ez csak egy törvényeket, kisebb viszályokat igazságosan intézik el. De *békeszeretővé* is neveljük a gyermekeket, a mit az által érhetünk el, ha a civakodást közöttük meg nem engedjük, ha meg már kitört az, úgy rögtön, szigorúan és minden ismétlődéskor szívosan fenyítjük. Tettekben kell megmutatni a gyermeknek, hogy a civakodó ember unt alak az életben. Éreztesük tehát ezt már a gyermekkorban. Ez nem lesz megkülönböztetés, hanem józanul alkalmazott gyógyszer, mely hatásosan fog működni. Ha ugyanis a gyermek látja, hogy mindannyiszor elfordul tőle szülőinek szeretete, valahányszor csak civakodásba elegyedett, a civakodástól óvakodni fog. A gyermeknek hibáját soha sem nézzük el. *Ha vétett bűnhődjék.* Csak ez által értetjük meg vele, hogy az életben a bűnt büntetés követi. Szoktassuk a gyermekeket arra is, hogy a *büntetést ellenkezés nélkül állják ki.* Így elejét vesszük a men-

tegetődzésnek is. Mikor azonban, ezt tesszük, vigyázzunk, hogy a gyermek e tekintetben való belényugvása csak azon tudat természetes következménye legyen, hogy t. i. a büntetést ki kell állania. *Fel sem vehessé azonban a dolog ne fájuljon.* Arra is ügyeljen a szülő, hogy a szóban forgó szoktatásnál a *gyermek erkölcsi szegyen-érzetét ki ne öljé.* Ezt ellenkezőleg felbresztenie kell, hogy arra a nevelői eljárásban hatni lehessen. *Rendszeretetre és tisztaságra* is szoktassuk a gyermeket. Egyszerű a módja. Ne engedjük el neki a mosakodást, fésülködést. Mindkettőt szokásos időben végeztessük. Ha nem akkor teszi, már kifogásolnunk kell. Ne engedjük meg, hogy a szóban valomit összehányjon, képeket a falról leszedjen. Ha ilyet tenne, saját magával helyeztessük vissza az illető tárgyakat a maguk helyére. Kívánjuk meg, hogy ruhája tiszta legyen. Akkor a falhoz nem igen fog dörzsölni, a sarat szántszándékkal fel nem keresi, sőt kikerüli, vagy legalább is vigyázva megy át rajta. Szorítsuk rá a gyereket, hogy a maga által okozott ruhapiszkolást saját maga hozza helyre. Ez által apránként munkássághoz is szoktatjuk őt, más részről pedig, ha az terhére esett volt, vigyázni fog, a mikor már célt értünk eljárásunk által.

(Vége következik).

· · · · · Dortsák Gyula.

T Á R C Z A.

„A mi az embert környezi.”

(Vége).

A ruházat helyes használata által képes az ember minden időjáráshoz s éghajlathoz alkalmazkodni; a ruházat képezi ama fegyvert, a melylyel az athmosphára ellen szüntelen küzdeni egyformán kénytelenek vagyunk. Csak aztán a legczélszerűbb ruházatnak is egymagára ne tulajdonítsunk olyan hatásokat s olyan általános megvédő erőt, a melylyel magunkról minden bajt elháríthatunk. Testi bántalmaink forrása többféle lehet s ezért egészségünk fenntartásához igen sok tényezőnek, mint pl. a tisztaságnak, a jó táplálkozásnak, mértékletességnek, egészséges lakásnak, kellő mozgásnak, vidám kedélyállapotnak stb. hozzájárulása is szükséges. Hibáznánk továbbá akkor is, ha valamely kelmének, vagy ruhaszábnak kizárólagos privilégiumot akarnánk adni, a mint ezt pl. a Jägeristák, a gyapjú apostolai teszik; mert mi egy bizonyos időszakban, vagy bizonyos nagyon változékony éghajlatu helyen s talán bizonyos életkorban jó lehet az egészségre nézve, az más körülmények között épen káros hatást idézhet elő. Ugyan kinek jutna eszébe, hogy a mi forró alföldi nyári klímánk alatt az u. n. „kutya napok”-ban is gyapjú-inget s ilyen harisnyát hordjon, holott épen arra törekszünk, hogy a test és a külső levegő között légkieserélődést könnyű vászonruházatunkkal annál inkább előmozdítsuk?!

De térjünk vissza tárgyunk szűkebb keretébe. Látuk, hogy az ember az időjárás ellen védelmül többféle eszközt (mint pl. az anyagcserének szabályozását, alkalmas ruházatot) szokott használni s ezek által gyengébb vagy erősebb bőrtvékenységet hoz létre. Kérdés azonban, hogy az éghajlati viszonyoknak hosszabb ideig tartó egyforma hatása nem lesz-e bizonyos befolyással az emberi szervek működésére s átalakulására? Erre a kér-

désre csak igenlőleg felelhetünk. Tapasztaljuk, hogy úgy a nagy meleg, mint az erős hideg a szervek működését akadályozza, a testre békítőlag hat és bizonyos betegségeket idéz elő. Tapasztalhatni ezt nem csak a mi időjárási viszonyaink között is oly gyakran előforduló szélsőségek alkalmával, hanem különösen oly utazások közben is, midőn a megszokott égövből egy ellentétes természetű klíma alá jutunk, a hol szervezetünk vagy nem, vagy csak nehezen tud megküzdeni az égalyi viszonyok káros befolyásával. Eme befolyások elviselésére csak akkor vagyunk képesek, ha az egyik helyről a másikba való átmenetel lassanként történik s így szervezetünket is fokozatonként hozzászoktatjuk az éghajlat változásához. Ezt a hozzászoktatást másképp akklimatizációnak is nevezik.

Aztán az egészségre ható emez okok mellett van e jogunk föltenni, hogy az egyes vidékek éghajlati viszonyai a test külsején is nyomokat hagynak maguk után? Erre a kérdésre is igennel válaszolhatunk, s habár ezen hatás nem is történik szembetűnőleg oly gyorsan, de létét azért tagadnunk nem lehet. Mert mikép a föld rétegei csak hosszú ezredévek alatt nyerték mai alakjokat, úgy az egyes ember-fajták is a kültermészeti tényezőknek hatásai folytán lassan alakultak át, s ezen hatásoknak állandóan kellett ismétlődniök, a míg az egyes törzsek nemzedékről-nemzedékre magukat azokhoz alkalmazhatták s táplálkozásukat, életmódjokat, lakásviszonyaikat s összes kulturájokat azokhoz szabhatták. Az éghajlati viszonyoknak tudható be, hogy a sarki vidékek lakói általában alacsony növésűek; a nagyon magasan lakó népeknek mellkasuk szélesebb, mint a völgyön élőké; az északi népek bőre világosabb, a délieké sötétebb színű, vagy épen fekete; az égaljnak tudható be, hogy a déli népek tunyák, az északiak elevenek, tevékenyek.

Mindezek természetesen oly állítások, a melyek alól elég kivétel is fordulhat elő. De hogy az égalyi viszo-

nyok hatását egy, úgyszólván szemünk előtt lefolyó példával illusztráljuk, elég, ha felhozzuk ama változást, a melyet a klíma az Észak-Amerikába kivándorolt angol fajon előidézett. Az északamerikai (az úgynevezett yankec) rendszeren sovány, halvány színű, vonásai bágyadtak, nyaka hosszús, haja sőrényszerű, merev s emlékeztet az indiánusokéra, tehát egész valójában ellentétes angolországi az ősökével; ugyanis John Bull, az angol ember példányképe, vastkos, erős, kerek arcú, rövid nyakú, sima, selymes hajú egyén. És mind eme változásnak legnagyobb oka az éghajlat. Az angol levegő nedves, enyhe; az északamerikai száraz s a végletekre hajló; emitt tehát a melegelevonás is nagyobb s az anyagcsere is gyorsabb. És eme gyorsabb anyagcsere aztán visszatükröződik az északamerikai egész valójában, nyughatlan, mondhatni ideges természetén, elletettben az angolországi ember nyugodt, megfontoló, majdnem phlegmatikus magaviseletével.

Ki tagadhatná azt is, hogy az éghajlatok különböző viszonyai folytán alakul a növény- és állatvilág, ezek meg az emberek táplálkozási módjára s anyagára bírnak befolyással; ki állíthatná, hogy maga a kultúra is egyrészben, bár nem egészben, a klimatikus hatások szerint szokott idomulni? Ezen utóbbi szempontra nézve, elég bizonyítékul szolgál azon tény, hogy az éghajlati viszonyok által föltételezett anyagcsere gyorsabb, vagy lassabb menete következtében az idegtevékenység is — a szellemi élet eme főfaktora — fokozottabb vagy csekélyebb szokott lenni. Mentől nagyobb ugyanis az anyagcsere, annál nagyobb a hatás is az összes idegrendszerre. Eme gyorsabb anyagcsere azonban csak a mérsékelt földöveken képes az idegeket állandó üdességökben fenntartani, míg a zordon hideg éghajlat alatt, szintűgy mint a tropikus vidékeken, a testi és lelki munkálkodás egyformán lustává vagy zibbadtá válik. A mérsékelt égövek alatt a természettől való küzdelem nem oly nagy, hogy az ember azon ne diadalmaskodnék; joggal nevezhetjük tehát az ilyen földrészeket a szabadság, önuralom s a haladás székhelyeinek.

Mindenestre sokat tesznek a népek szokásai, nevelési viszonyai, erkölcsi, vallási nézetei s magok a kormányformák is a kulturális élet kifejlődésére, a meny nyiban ezek az égövek hatásait módosítják, vagy éppen ellensúlyozhatják.

Zajzon Dénes.

Az erdélyi-szász népiskola.*)

Erdély a különféle nemzetiségek sajátnemű szokásai, erkölcsével és viszonyaival az idegenre nézve érdekes sajátosságokban bővelkedik s azt hisszük, nem végzünk felesleges munkát, ha e lapok t. olvasóit az erdélyi-szász népiskolával megismertetjük, a melynek különös helyzete az ország többi iskoláitól nagyon eltér.

Mindenekelőtt azon megjegyzést kell előbocsájtanunk, miszerint az erdélyi-szász népiskola *felekezeti* és *ág. hitv. evang.* egyház kebelébe tartozik és pedig úgy, hogy *szász és ág. hitv. evangélikus* itt egészen azonos.

*) E közleményünket a Felső-Lövön Ebeaspanger János képezői főnök szerkesztésében megjelenő „Népiskola-Volksschule“ című lap németül (Schuch E. által) irt cikke után adjuk. Azon célból vettük át, hogy az erdélyi-szász népiskolák állását megismertessük olvasóinkkal. A szász nép elzárkozottsága miatt vajmi kevés az, mit tanügyük állásáról tudunk. E közlemény tárgyilagos és hű világitásban tárja fel népiskoláink helyzetét. Megjegyezzük még, hogy e közlemény a szász városok iskolai adatait nem foglalja magában, csak a falusi iskolákról szól. Szerk.

A szász népiskola Erdélyben évszázadok óta fenálló intézmény, mely már a 14. század elején létezett, azóta folyton kedvezően fejlődött, s daczára a sok belzavaroknak és szomorú időeknek, melyek magasabb tökéletesülését gátolták, az ország legjobb iskolái közé sorozható.

Legfelsőbb hatósága az orsz. egyh.-tanács, melynek közegei a kerületi egyházi tanács, a községekben az egyházi tanács és a nagyobb egyházi képviselő. A népiskola jelenlegi szervezete az 1870-ki márcz. 14-én kiadott: „Schulordnung für den Volksunterricht im Umfange der ev. Landeskirche in Siebenbürgen“ című tanterven és más későbbben kiadott szabályokon alapul, melyek az országos egyházi gyűlés, mint az egyháznak törvényhozó testülete által határozottak meg.

A „Schulordnung“ szerint vannak *népiskolák* 1—4 és a *felső-népiskolák* legalább 5 osztályal. Tantárgyak ugyanazok, mint az ország többi iskoláiban; újabb időben a *magyar nyelvet* is sikerrel tanítják. A tankötelezettség kiterjed a fiuknál a betöltött 15. évig, a leányoknál a 14. évig; ezenkívül van ismétlő iskola, melynek látogatására csak a fiuk vannak kötelezve 20. évökig, de a melyet leányok is szorgalmasan látogatnak. Ezen czélszerű intézmény eredménye az, hogy a *szász földművesek* között alig van egy is, ki *ne tudna írni és olvasni*.

Az 1883. évben 227 szász községben ugyanannyi népiskola volt, ezek közül 48 egy-, 116 két-, 39 három-, 11 négy-, 6 öt-, 2 hat-, 4 hét- és 1 nyolcz osztályu. Ezen iskoláknál alkalmazva volt 529 tanító.

A *tankötelesek* száma 20,581 volt ezen évben és pedig fiu 10,834 és leány 9738. Az összes tanköteles gyermeknek tehát 98,90%-a látogatta az iskolát.

A *iskolába járók* száma 20,190 volt ezen évben és pedig fiu 10,628, leány 9562, így tehát egy-egy iskolára 88,90% esik.

Tekintsük meg mindenekelőtt az *iskolák külsőjét, iskolá-épületeiket*. Van közöttük sok szép, tágas épület, mely a kor követelményeinek teljesen megfelel, s legnagyobb része szép tanítói-lakással is el van látva. De található még oly tanhelyiségek is, melyek még a múlt századból vagy még régiebb időkből valók, alacsony iskolaszobákkal, egészségtelen régi falakkal, a hol már új épületek lennének szükségesek. Rosz esztendő, pangás az üzleti forgalomban és magas adó csak évek hosszú során teszki lehetővé az erre irányuló legjobb szándékot, s már több községben léteznek is e czélra *iskolai-alap tányok*. Az 1868—1880. években templomok és iskolák építésére 1.095,610 frt 87 krt adtak ki, mely összeg a mostani viszonyokat tekintve, a szász néptől nagy áldozat, minthogy ezen összeg nagyobbára rendkívüli egyházi adóból, ajándékokból és alapítványokból fedeztetett. A szász nép ezen áldozatkészsége, fényes bizonyítéka annak, hogy iskolája iránt élénken érdeklődik.

Lépjünk már most be és tekintsük meg *iskoláik* belsejét. Az iskolák alkalmas bútorzat tekintetében még itt-ott nagyon hátra állanak, még oly helyeken is, a hol az épületek czélszerűen vannak építve. De zerenélhető, hogy a legközelebbi időben már segítve lesz ezen a bajon, ha nem is Lickrodt-féle vaspadokkal, de bemázolt fapadokkal, melyeknek lapjai tolhatóak. A kathedrát (tanító-széket) rendszeren egy asztal helyettesíti. A falitábla és számológép mindenütt meg van.

A legszükségesebb *taneschközökkel*, mint fali olvasótáblák, térképek, földgömbök majdnem minden iskola, sőt némelyik még igen gazdagon el van látva így pl.

n. dísnódi iskola, mely minden tekintetben mintául szolgálhat. De hiányoznak még sok helyen a természettudományi gyűjtemények, melyeket a tanító maga könnyen gyűjthetne, elkészíthetne, vagy kevés költséggel megszerzethetne.

Minden iskola mellett van *iskolakert* is, melyet gondosan kezelnek; általában a tanítók a gyümölcsészet emelésére nagy gondot fordítanak.

Ifjusági könyvtár az 1880. évben 195 községben létezett 26.431 kötettel, számuk azonban eddig jelentősen megnövekedett.

A mi a *tanítást* általában illeti, a felett végérvényes ítéletet nehezen lehet mondani, de azt, az ország többi iskoláival összehasonlítva *jelesnek* mondhatjuk; kivált a fiatalabb tanítók igyekeznek ez irányban minden lehetőt megtenni, de a legtöbb, a régi iskolából való tanító is bizonyítja, hogy jeles szakértő, és sikerrel igyekszik a kor követelményeinek eleget tenni. A tantárgyak tanításánál az olvasásra, írásra és számolásra helyezik a legfőbb súlyt, de ezek mellett kiválik még a vallás és ének, ellenben a torna és rajztanítás még gyenge sikert mutat fel, úgy a női kézimunkatanítás a leányoknál és a háziipar a fiúknál. Mind e mellett azonban a szász leányok nagyon ügyesek a női kézimunkák készítésében; a szülői házban tanulják e művészetet s így nagyon szép sikert mutathatnak fel.

*Iskolakönyvek*ül szolgálnak: a Kebr-Schlimbach-féle „Fibel” és Wolf szászsebesi igazgató olvasókönyve 2., 3. és 4. része; ezelőtt Obert brassói lelkész olvasókönyvei használtattak.

A *jeles nyelvtanításnak* bizonyítékául konstatálunk kell, hogy a nagyobb tanítványok és felnőttek, majdnem mindenütt tisztán németül beszélnek, bár a szász tájszólás ugyannyira eltér a felső németországi nyelvtől, hogy ez a kis tanulókra nézve egészen idegen nyelv, melyet az iskolában tanulnak meg, ebből megérthető, hogy mennyi fáradságot okoz a magyar nyelv, a második idegen nyelv tanítása.

Az idegen németnek eleinte a szász nyelv egészen érthetetlen és soha meg nem tanulhatja, mivel abban olyan torokhangok is fordulnak elő, melyeket a szászokon kívül talán csak az indusok ejthetnek ki tisztán és a melyek az eddig ismert írásjelek egyike által sem írhatók le. Jellemző az, hogy a szász-nyelv Szeben, Segesvár, Brassó és Besztercze vidékén sokban eltér, és hogy a közlekedésben egymást megértsek, nem a német-, hanem a románnyelvet használják.

A tanítók *kiképzettéseiket* a n.-szabeni, megyesi, segesvári, brassói és beszterczei *pap- és tanító-képző* intézetekben nyerik, a hol nehéz hivatásukra alapos előkészítésben részesülnek. A tantárgyak ugyanazok, mint az ország többi tanító-képezdeiben, rendkívüli tantárgy a latin nyelv s így sok tanítóból prédikátor és pap lesz.

Tanítónők csak a női kézimunka tanításánál vannak alkalmazva. *Kisdedővönők* számára Brassóban tartatnak tanfolyamok, miután az első tanítók Németországban kiképeztek.

Nehéz a néptanítói állás, de legnehezebb mindenestre az erdélyi-szász néptanítóé. Köteles hetenként 30 órát a mindennapi iskolában tartani, ezenkívül még 3—4 órát az ismétlő iskolában. E mellett még a legtöbb helységben köteles, hogy a *templomi és halotti zenészek zenetanítását* vezesse, a mely szintén 3—6 órát vesz igénybe hetenként. S még ez sem elég, a *templom szolgáltatásában* is áll, köteles segédkezni a mindennapi istentiszteleteknél és a temetéseknél.

A mint ebből kitetszik, nem kevesek a követelmények. De menjünk tovább, sok községben léteznek *dalárdák*, melyeknek vezetője ismét a tanító, *gazdasági egyletek*, a hol természetesen a tanító tart előadásokat. Több helyen pedig a tanítók *felolvasásokat* tartanak felnőttek számára. Igaz, hogy ez utóbbi intézmény csak ott létezik, a hol több tanító működik. Sajátságos azonban az, hogy a tanítók csak kevés helyen egyszermind orgonisták is; legtöbbször *egy egyszerű földmives végzi az orgonista teendőit* és a nehéz kéz, mely az egész héten át az ekét, kaszát és cséplőt forgatta, mutatja a vasárnapokon, hogy az orgonajátszás művészetét jól érti, mi mellett a tanító a templomi zenészek templomi zenéjét és a karéneket vezeti.

És ennyi testi és szellemi erőt igénylő szolgálataért méltányosan van-e jutalmazva?

Fájdalom, éppen a fizetés az, mi a legtöbb községben még nagyon is csekély, bár a „Schulordnung” a fizetések minimumát szabad lakáson és faszükségleten kívül így állapítja meg: igazgató-tanítóknak felső-népiskolánál 500 frt, aligazgató-tanítóknak főnépiskolánál és igazgató-tanítóknak népiskolánál 350 frt, minden néptanítóknak 250 frt. Az erdélyi-szász népiskolák évi összes költsége 211,611 frtra ment, mely összegből tanítófizetésekre 189,476 frt fordított. A tanítói fizetések átlaga e szerint 358 frt 18 kr. Papiroson ez a fizetés nagyon jól veszi ki magát és sokan meg is volnának ezzel elégedve, de léteznek szász községek, hol a tanító fizetése 20—25 hl. búza, kegyes adomány (Praebenda); 30—40 kr iskolapénz egy-egy tanuló után; ez bizony nem sok, s hogy ebből a tanító családjával együtt meg tud élni és jó kedvvel bír tanítani, nem kevés gondolkodásra ad alkalmat. Ép ezért kötelességek volna azoknak, a kik a szász néptanítónak oly nagy kötelességeket raknak vállaira, hogy anyagi helyzetét is türethetőbbé tegyék, hogy gond nélkül szentelhesse magát csupán az iskolának. Az iskolai-hatóság részéről meg van ugyan a jó akarat, ez kitetszik a „Schulordnung”-ból, de még eddig kevés község követte ezen határozatokat.

A szász tanítót 20%-nyi tized-évi pótlék is illeti, de ez is csak kevés helyen érvényesül.

Tájékozással, hogy minő javadalmakat élvez egy-egy szász tanító, s mennyi kötelességet kell teljesítenie, egy pályázati hirdetést közlünk, mely az 1887. október 28-án a „Siebenbürgisches-deutsches Tageblatt”-ban jelent meg.

„Pályázat.

Strázsa (Michelsdorf, a n.-selyki egyházkerületben) községben, az egyosztályu ág. hitv. evang. népiskolánál a tanítói állomásra f. év nov. hó 12-én esti 6 óráig pályázat hirdettetik.

Jövedelem: 1. 55 köböl buza (1 köböl=90·5 l); 2. 110 kenyér; 3. 55 Praebenda (kegyes adományok); 4. minden temetés után, mely zenével van összekötve: 1 veder bor, 1 ebéd és 3 kenyér; 5. iskolapénz minden iskolába járó gyermek után 1 frt; 6. 50 veder must (1 veder=11 l.); 7. 2 rövid öl fa a házhoz szállítva; 8. minden lakodalom után 4 pint bor, 4 peesenye, 1 kenyér; 9. minden temetés után 15 kr; 10. 172 □ öl kert; 11. 41 □ öl rét használata és 12. szabad lakás az iskolai épületben.

Ezen fizetésért a tanító köteles: 1. fizetéséből egy karéneket tartani, a ki egy fuvóhangszeren játszani tud; 2. az éneket vezetni a templomban és temetéseknél és a templomi zenészeket (Adjuvanten) a zenében oktatni; 3.

az ismétlő iskolában tanítani; 4. a jegyző teendőit végezni.

Pályázók oklevelökkel, mellékei a bizonyítványt, mely szerint képesítve vannak a magyar nyelv tanítására is, jelentkezzenek a lelkesi hivatalnál. Személyes megjelenés óhajtatik.

Strázsa (Michelsdorf) 1887. évi október hó 14-én. Az ág. hitv. evang. egyháztanács "

Mint e pályázatból is látható, a készpénz a legkisebb tényező a fizetésben, de meg vannak áldva kegyes adományokkal (Praebenden), iskolapénzekkel (Sabbathalien) és temetések után való díjakkal (Casualien); ezen elnevezések és fizetési módok még a középkorból származnak, melyeket már mind el kellett volna törölni, mert egyik sem oly intézmény, mely a tanítói álláshoz illő volna.

(Vége következik).

I R O D A L O M.

Könyvismertetés.

Kuttner Sándor—Mayer Miksa: Első oktatás a földrajzban. Különös tekintettel a magyar birodalomra. Kérdések és feleletekben. Sajtó alá rendezte Suppan Vilmos, a bpesti áll. el és polg. tanítóképezde tanára. Harmincznegyedik javított, földrajzi képekkel és az oszt.-magy. monarchia térképével ellátott kiadás. *Ára 30 kr. Budapest 1887. Lampel Róbert könyvkiadás.*

Minden tankönyv író — szerény véleményem szerint — midőn az asztalhoz ül, hogy a könyvet megírja vagy összeállítsa, azon kérdést teszi fel legelőször is magában, hogy vajjon tisztában van-e azon tárgyal, a miről írni akar, és hogy melyik paedagogiai elvet fogja könyvében követni. És ha az elsőre a felelet „igen” s a másodikra synthetikai nagy analytikai, azon esetben még egy harmadik kérdés áll előtte: hogy kinek írja tankönyvét? Gyermekeknek, serdültebbnek vagy magasabb osztályoknak, s a szerent fogja a ministeri utasítást szem előtt tartani s könyvét megszerkeszteni. Ez a három kérdés — szerintem — a leglényegesebb, a melyet sem paedagogus sem nem paedagogus szem elől el nem téveszthet, mert ezek képezik azon vezérfonalat, a melyek őt a labirintusban nem engedik eltévedni, hanem kísérik őt azon tekervényes utakból, a melyekre máskülömben minden tankönyv író elkelt tévedjen. És ha a tankönyv író ezen kérdéseket tartva szem előtt, írja meg tankönyvét, a bíráló három szempontból fogja könyvét vizsgálat alá venni. Egyik szempont az, hogy áll-e a tudomány színvonalán. A másik, hogy helyes paedagogiai elvek szerent van-e készítve, s 3-ik hogy megfelelő-e céljának. Mert jó tankönyv csak az, melynél mindhárom kívánatnak elég van téve, valamint a hus is ugy élvezhető ha meg van szóva és főve vagy süttve, ellenesetben élvezhetlen, meg fekszi a gyomrot és betegséget idéz elő.

Najjainkban egy ragályos betegség kezd a paedagogusok közt terjedni, és ez a tankönyv-gyártás, a mely ha magát a paedagogust nem is teszi beteggé, de beteggé teszi azt a növendéket, a ki használni kénytelen azt a gyári munkát. Egész konzortiumok támadnak, a melyek társaságban öntik a tankönyveket, — tisztelet a kivételeknek, — minden osztály számára 4—5 féle tankönyvet szerkesztenek és különösen a szegény népiskoláknak. Bizonyára azon hitben élnek, miszerent a kis népiskolás növendék ugy is csak gyermek, tehát mindegy neki, bármit is összeírnak, azt ő ugy sem érti meg. Tehát írjunk toronyát-boronyát. Pedig szerintem egy kis gyermek kezébe jó könyvet írni sokkal nagyobb paedagogia kell, mint egy egyetemi hallgató kezébe. Mert míg ezt egy tudos tanár minden paedagogia ismeret nélkül is képes megírni, addig amazt paedagogiai ismeret nélkül még oly tudos tanár sem képes összeállítani. Nagyon jól kell ismerni annak a kis léleknek minden idegét, tudni kell azt a nyelvet, a melyel vele beszélni lehet, ismerni a tárgyból azt, a mi a gyermek kedélyre élénken hat, a mit felfogó tehetsége azonnal megragad és behelyezhet abba a kamarába, a hová nem a lomot szokták begyömöszölni, hanem hová az értékes holmit szép rendbe elrakosgatni, a mire azután hogyha szükség lenne, még sötétben is ráakadhatson. Ez egy hiszem minden tárgynál fontos, hanem főfontosságú dolognak tartom oly tárgyaknál, a melyek nem a kedély képzésre, hanem az ész élesítésére és a látókor szélesítésére szolgálnak, mint pl a földrajz. Itt nem elég elővenni egy vaskos könyvet s abból kiírni annyit, hogy egy 56 lapot adó nyomtatott könyv kerüljön ki a sajtó alól, szükséges még sok más, hogy az a könyv helyes és jó tankönyv legyen. És mik ezek?

A fenn teljes címével említett tankönyv megbíráásával legelső sorban azt az álláspontot kívántam megszerezni, hogy a népiskola, mely osztálya számára készült az?, hogy a szerent alkalmazzam a mértéket vele szemben. Azonban sajnos, hosszas gondolkodás után sem tudtam reá jönni. A fenn jelzett könyv hátlapján elősorolt tankönyvek között, mind a III-ik, mind a IV-ik osztály tankönyvei közé van ez sorolva. Tehát tetszés szerent használható, mint az örökös calendarium. Soha elnem avul. Ha megunta a szegény tanító a 3-ik osztályban használni, veszi a 4-ikbe és ott örli és megfordítva. Feltéve, hogy ez a tankönyv a III-ik oszt. számára készült, azon esetben nem jó, mivel a ministeri tanterv kevesebbet kíván, mint a mennyi abban a könyvben van. Ha a IV-ik osztály számára való, akkor sem jó, mert a ministeri tantervet homlokegyenest is ellenkezik, a mennyiben a tanterv utaztatási módszert kíván, míg ezen tankönyv a repülés módszerét követi; másfelől sokkal többet ad, mind sem azt a tanterv megkívánna. Ugy szólva az IV-ik osztály tárgyát is felöleli, mert benne égről, földről, csillagokról s több eféle ismert és gyermekeknek való dolgokról értekezik. Tehát még tovább kell kutatnunk, hogy melyik osztályba való tankönyv ez és ilyen formán kitalálhatjuk talán, hogy készült a IV-ik oszt. számára. De ha ebbe az osztályba használják, akkor minnek a cím lapon: Első oktatás! Hiszen az már a 4-ik oktatás a földrajzban. De oda meg igen is kevés. Így tehát sem első oktatás sem utolsó, hanem azért 34 kiadást ért. Mivel feltettem, hogy inkább a 4-ik osztályban használják, ebbe az osztályba telepszem le és azon gyermekek fejlettségi fokozata szerint fogom megbírálni azt a tankönyvet, a mely olyan mint a Mohamed koporsója, sem égben sem földön.

Mindenek előtt a beosztást.

1. Lapon beszél „Bevezetési” ezimen az iskolából indulva ki átvezet a falu, város, megye, ország, birodalom és földrészekben egész a csillagokig. Elég gyorsan járunk, hogy 5 perc alatt az iskolából felmenyünk valamelyik csillagtársunkhoz. Ezután jön a „Földrajz” ezimen a mennyiségtani, természetani és polgári földrajz. Ez tart a 15. lapig. A 15-ik lapon elősorolja az Európai államokat, a tengereket, tengerszorosokat, szigereket, főfolyásokat, tavakat és 3 sorban elmondja az égelyat is. A 18-ik lapon vizsátér az oszt. magy. monarchiára illetve a Magyar államra, és ezt tárgyalja 9 lapon egész a 37-ig. A 37. laptól kezdve 2 oldalon az ausztriai császárságot írja le a 40. laptól kezdve Európa többi államait a következő sorrendben: Portugália, Spanyolország, Olaszország, Görögország, Törökország, Schwajez, Franciaország, Belgium, Hollandia, Dánia, Svéd és Norvégország, Britania, Német-császárság, és Orosz birodalom. Ez a legkitünőbb utaztatási rendszer, épen mintha az ember Gyuluba, Debreczen, Arad, Szabadka Brassón át menne. A 47-ik lapon rátér Ázsiára, a melyet 2 lapon tárgyal. 51-ik lapon Afrikát írja le az 54-ig. Az 54. lapon Amerikát és az 55-en Auszália és Polynesiát, s ezzel bevégi az utaztatást.

Ezen beosztást látva, nem nyombhattam el magamban azon sóhajt, miszerent ez a tankönyv ért meg eddig 34 kiadást! Szinte kétségessé válik előttem ez a magyarorszában hallatlan kiadási numerus. De nyomtatva van, tehát elkelt hinnem. Ha már most ezen beosztást a ministeri tantervvel összehasonlítom, az egészben csak is az 1-ső oldalon irrott tarthatom helyesnek. Ott ugyanis a gyermekekkel az iskolából indul ki s így viszi helyesen utaztató módszerrel távolabb és távolabb, a miglen a gyermekkel, az általános fogalmakat, kifejezéseket megérteti. A bevezetés végzetével csillag alatt megjegyzi, hogy az oktatást a haza ismertetésével kellene megkezdeni — nemcsak kellene, de ez a helyes — azonban nem azzal kezdli, hanem olyan dolgokat tárgyal, a melyek oda nem tartoznak. „Egyébiránt — jegyzi meg — mindegyik tanítónak teljesen szabadságában áll, a földrajzot a haza földének tanításán kezdeni.” Nem csak szabadságában áll — ugy hiszem, hanem kötelessége. Ennél fogva én a Magyarország tárgyalását megelőző 17 levelet tökéletesen felesleges dolognak tartom. Feleslegesnek először azért is, mert a min. tant. nem kívánja, de feleslegesnek továbbá azért, mert olyan definitiók vannak benne, a melyet egy IV. osztályos gyermek értelmi körét túlhaladják, mint pl: erre a kérdésre: Mit kell megjegyeznünk az emberek társas együttletére nézve? a felelet ez: „Az emberek vagy törvények s meghatározott országos intézmények nélküli társaságokban élnek, a hol az erősebb kénye szerint elnyomhatja a gyöngébbet; vagy pedig olyanokban: a hol a közbiztonság s jóllet előérésére törvények s intézmények vannak” és végül feleslegesnek tartom azért, mert a milión Európa általános ismertetésébe kezd a gyermek, lát egy térképet, a miről a tanító azt mondja, hogy ez fiam Európa! s a gyermek azt sem tudja, hogy ez kik-e azt vagy isszák s akkor neki fog a tanító bácsi s azt monlja: melyek a nevezetesebb tengerszorosok, Európában? S felelnie kell: hogy a következők: a szund, Kis és nagy Belt, a calaisi, a gibraltári, bonifacio újja, messzinai, az otrantói, a dardanellák, a konstantinápolyi, a jenikalei szoros, tehát a helyett, hogy az egymismellettség és helyszerintiség elvét — a mely a geographiai leírásnak legelső és

Jegmulhatatlanabb elve — követné, a midőn falujából vagy városából indulva ki tovább és tovább halad, mint a kődobás által okozott vízgyűrű terjed messzebb és messzebb, és így vezetné reá a gyermekket mindazon fogalmak megismerésére, a helyett átröpül sok-sok országon s ott kezdi a gyermeket megismertetni azzal, a mivel talán legutoljára kellene megismerkedni, mind ezen 17 lapot át-ugorva ráérek az osztrák-magyar monarchiára illetve a magyar államra.

Régi vád az, hogy földrajzi tankönyveink a nevek és számok élettelen halmazával terhelik meg a tanulók elméjét! Hiszen a fősulyt is arra helyezték, hogy legyen sok mindenféle számadat bennük, vagy egy-egy curiosum, hogy nagy lóvásárok szoktak lenni X-ben, híres cseréppipa készítés Y-ban, Z-ben meg pompás bocsokokat készítenek és törött fazakakat drótoznak stb. stb., a helyett, hogy lehetőleg szépen és behatóan tárgyalják az ország természeti viszonyait, melyekből a gyermek képet nyerjen az országról és az ügyes tárgyalás segítségével egész könnyedén a földrajzi tényezők befolyását is megtanulja, midőn az egyes országok iparáról, kereskedelméről, földműveléséről, termeléséről stb. van szó. Tehát a természeti viszonyok kapcsán közgazdasági, műveltségi viszonyaink tárgyalását szeretnők látni, hogy a tanuló a kettő közti összefüggésről fogalmat alkossan magának. Hiszen lapokban, könyvekben mindig azt halljuk hangoztatni, hogy ipar, kereskedelem az, a mi az ország jólétén emel, vasútak, közlekedési eszközök fötényezői ezeknek. És — tisztelt bizottság — sajnosan győződtem meg, hogy ezen 34 kiadást ért tankönyvben még egyetlen szó sincs ezekről, vasúti, közlekedési-út, hajók, égalj, termények, ipar, kereskedelem, mindezek ismeretlen dolgok. Hát ha ez nincs benne, akkor milyen lehet ez a tankönyv? Bizony, minden egyéb, csak jó nem.

A legelső kérdés, a mivel a magyar állam tárgyalását megkezdje: Miért oly fontos reánk nézve ez az ország? a felelet: „Mert itt születünk és élünk, tehát ez a mi drága hazánk (miért beszél a gyermek (többes számban?) mely terjedelme, szabadságszerető bátor népei, valamint terménygazdaságánál fogva is egyik kiválóbb országa Európának!” Ezen felelet után az állam területe, majd népfajait magyarázza, miglen rátér a hegységekre. Ezeket 3 részre osztva említi s ezzel zárja be: „E hegységek ágai egész le az Aldunáig nyúlnak s itt a híres Vaskaput alkotják! Miért híres és mi híres? Két oly kérdés, a mire nincs felelet. És mivel — mint fennebb említém — sehol egy hajó, sehol egy vasúti csomópont vagy főbb vonal, megemlítve nincs, ott nagy hibának tartom ezt a mulasztást, ha más tekintetben jó volna is e tankönyv — nem tudnám az ajánlhatók közé sorozni, mert a hágók és átjárások jelentőségét soha sem szabad figyelmen kívül hagyni, mert ezeknek nemesak történeti jelentőségük van, hanem kijelölik az ország kereskedelmének irányát is. Melyek a csatornák? kérdi tovább. Fel: „A Ferencz csatorna Bács-nyegyében a Tiszát a Dunával kapcsolja össze; továbbá a Béca csatorna!” Semmi több. Hát ez az első oktatás? Tudja-e az a gyermek, hogy mi az a csatorna, tudja-e mi a haszna, mire szolgál? En ugy hiszem, nem, s ha nem s meg sem lesz neki tanítva, mit ér ez a tanulás? Észfejlesztés vagy ismertetés? Bizonyára ez utóbbi. Magyarország czimereit így határozza meg: „Magyarország czimere egy két részre osztott paizs, melynek jobb részén fehér vonalak látszanak (20 lap).” Hány, 2 vagy 100?

Az ország politikai felosztását a megyék szerint tárgyalja! Első megye természetesen Pestmegye. Fővárosa: Budapest, a bírodalom fővárosa. És minő geographiai érzékek tárgyalja Budapestet!! Mert mi lehet valamely geographiai leírásnak célja? Szerintem az, hogy a tanuló a leírt tárgyról, tehát a leírt városról magának többé-kevésbé világos képet szerezhesen, hogy képzelhesse magának a város fekvését, helyzetét, alakját, kiterjedését, belső és külső elrendezését, kereskedelmi, ipari, anyagi és szellemi tekintetben való jelentőségét, lakosainak mivoltát, életét stb. Lehet-e már ezt a célt elérni az által, hogy minden helyszerinti kapcsolat nélkül a nevezetességeket, társulatokat, egyesületeket, tereket és utcákat elsoroljuk? A tankönyv pedig emigy sorol egyetem, (mi ez, érti a gyermek) nemzeti múzeum, orsz. tanszermúzeum, technologiai múzeum, a helyőrségi templom, a kéttornyú zsinagóga, gőzszikló a várba. Hiszen ezeket csakis magyarázattal lehet megértetni és akkor is bajosan. Ez bizonynyal csakis az emlékezetet megterhelése, mert ebben képzőelem egy csepp sincs. Vác püspöki város, vasúti állomás (22 l.) Ninó püspöki város? Meg Kolozs, Barakka is vasúti állomás. Nagy-Körös marhatenyésztés. Besnyő, szép kolostor, híres bucsújáráhely. Tehát Besnyő csak kolostor. Bucsújáráhely még van legalább is 5. felemlítve így: Kis Czell (Vasmegye), Gyüd (Baranya megye, Mária-Pócs (Szabolcsmegye.) Bizony fontos dolgok is ezek. Rózsáhegy nevezetes azért, mert itt született Pálma történetírónk 1735-ben. Ez az ember sokkal fontosabb személy mint Arany, Petőfi s többi költőink, kiktől verseket is tanulgatnak, míg ezek születéshelye nem igen van megemlítve. Győr, nevezetes nagy gabona kereskedéséről, meg hogy 1598-ban foglalták vissza a törökök kezéből Pálffy és Schwarzenberg tábornokok. Bazint 1237-ben Ot-

tokár cseh király elfoglalta. Sopronnak híres az aszalt gyümölcse. Török-Szt.-Miklós jelentékeny földműveléssel és marha tenyésztéssel. Munkács. Nevét a „munka“ szótól vette, mivel a magyaroknak sok munka s fáradtságba került, míg a Kárpátokon átjötték s itt megpihenhettek?! Huszt a Nagy Ág torkolatánál egy kincstári uradalom főhelye (a tanuló tudja mi az a kincstár, s mi az az uradalom.) Nánás földműveléssel, Pancsova, gőzhajóállomás. Bánffihunyad, márvány-bányákkal. Piski fontos vasútiállomás. (Mért fontos) stb. stb. És mindezekhez hozzájárul, hogy bármely városról valami történelmi eseményt tud, azt siet elmondani. És kinek? Hát a IV. osztályosnak, a ki szegény azt sem tudja, hogy mi is az a történelem! De ez a könyv 34 kiadást ért, ezért Magyarországnak — mondhatnám ezen mult századbeli tárgyalása után a magyar tengerpartot, tárgyalja 8 sorban. És hogy tárgyalja: „Ezen kerületet Szt.-László és Kálmán foglalta el, s azóta a magyar koronának kiegészítő részét teszi. (Legújabb időtől fogva az egész tengervidék, Fiume s vidéke kivételével, Horvátországhoz csatolattatott) Fiume 21 ezer lakossal, szabad kikötővel, a külföldi ügyvivők székhelye; gimnázium, tengerészeti iskola, rosoglio-gyártás, híres rizs-keményítő gyár, petroleum raktárak, tészta-félek gyártás, cukorkorfüzés, élénk kereskedelem, virágzó ipar!”

Ime Magyarország legfontosabb városa mily nagyszerűen van tárgyalva!! Mindent említ, a mi mellékes s a főfontossága, a tengeri kereskedelem, a külföld és Magyarország közti üzlet közvetítéséről szó sincs. Hát ha ez nem fontos, talán a rozsolis gyártás fontosabb? Bizonyára, mert az ha édes, igen jó.

Ez után Horvát és Slavonország hasonló szellemű tárgyalása következik Majd rátér Ausztriára.

Ausztria hegységei és főfolyói megemlítése után rátér a politikai felosztásokra. Itt is, mint Magyarország hegyei tárgyalásánál a hágók, vasúti közlekedés teljesen hiányzik. Mintha ez is olyan zárt terület volna, a honnan csak léghajóval lehet kirepülni s semmi nyoma nem volna a vasúti összeköttetésnek a szomszédos országokkal. Ausztria tárgyalása után, mint legközelebbi szomszéd-országot Portugaliát kezdi tárgyalni. Epen mintha Petőfi Kukurica Jancsija tanítaná a szomszédos országokat. Ezért neveztem fennebb a rendszert repültetési rendszernek, mert így nem utazik soha senki sem kocsin, sem vasuton, sem hajón. És ilyen formán végig tárgyalja Európa összes országait, megemlítve várost város után, így a többi közt megemlíti Metz városát is, a mely *royauté erős vár* (46 l.) Tehát ezzel megvan magyarázva Metz fontossága.

Európát befejezve rátér Ázsiára. Ázsia tárgyalásánál igen fontos dolognak tartom egy kérdés és a reá adandó felelet megemlítését. A harmadik kérdés ez: Bir-e reánk európaiakra nézve Ázsia fontossággal? Felelet: „Ránk nézve nagyon fontos, mert e világrész képezi az emberiség bölcsőjét, itt támadtak azok az eszmék, melyekből a görög szellem az emberi művelődés alapját megvetette; itt éltek a legkitünőbb vallásalapítók; innen nyeri a többi világrész a legnemesebb termények ezer faját s alkalmát az élénk közlekedésre!... Hát bizony ezt a kis Pali — ha jó esze van — megtanulhatja egy nap alatt, el is mondja, de aztán hogy valljon mit mondott el, azt — ha megölik — sem tudja. Ez fejleszt az eszet!

A könyv kérdések és feleletekben van írva. Még pedig olyan formán, hogy feleletet mást adni, mint a mázó elő van írva, nem is szabad, nem is lehetséges. Hiszen tanító bácsi a könyvet a kezében tartja s jól tud olvasni, tehát hibásan a feleletet nem szabad elmondani! Már — tisztelt bizottság — ilyen formán bármely nyelven is legyen megírva ezen könyv, ha a felelet szószertint kell legyen, azt a szegény gyermek megtanulja, meg kell tanulja, mert máskülönbben jaj és mi haszna belőle? Epen semmi, mert ha ki-csengetnek a földrajz óráról, azt a nagy nehezén beszorított valamit is kicsengetik a fejből s mily könnyűnek érezheti majd magát az a szegény IV-ed osztályos, hogy egy ilyen terühtől szabadítottam meg kicsiny agyát. En ezt nem tartom helyesnek. Meltóztassanak csak megtekinteni a Hüttmann-féle földrajzot a népiskolák számára írva, ott is találhatni kérdéseket, de miként téve fel. Előbb elmagyarázza a dolgot, a mit a gyermeknek elakar tanítani.

Magyarázata lehet egészen más szavakból alkotva, mint a hogy írva van, de az nem változtat a dolgon, ha a lényeg megvan. Miután elmagyarázta a dolgot, az elmagyarázóztók végén állanak a kérdések, a melyek csak is a tanító használatára vannak írva, miszerint a gyermekeket az eltanított tárgy jó megértésére begyakorolhassa s a mely kérdésekre a gyermek saját maga alkotta mondatokkal felelhet, nem szükséges a beemlézés. Ez már helyesebb, mint a bírálat alatt álló tankönyvben levő kérdések és feleletek. Ennélfogva én a kérdéseket — ilyen szellemben tartva — mind elvetném s ha már okvetlen kérdések kellene, alkalmaznám a fennebb említett Hüttmann-félet.

Azonban befejezem. Hiszen már is igen hosszúra nyult ennek a könyvnek a bírálása. Azonban mentsem az ki, hogy egy nem mindennapi jelenséggel állottam szemben. Hiszen az a könyv 34 ki-

adást ért. Ennélfogva meg akartam én is ismerkedni ezzel, hogy kitudjam mi az a nagyszerűség benne, a mely oly szívós életűvé tette és bírálói tisztennél fogva a tisztelt bizottságot is szerény nézetemmel meg kell ismertem. És ha most felállítom a kérdéseket, a melyeket legelől említettem, meg kell reá felelnem röviden Igen van Nemmel. Fel is teszem s megfelelek reá:

1. Megfelel-e a paedagogia követelményeinek tekintettel a miniszteri tantervben kívánt módszerre? Feleletem: Nem.

2. Megfelel-e a földrajzi tudomány mostani álláspontjának? Feleletem: Nem.

3. Megfelel-e céljának, az az azon osztály igényeire van-e alkalmazva, melyek számára iratott? Feleletem: Nem.

Ennélfogva a fenn teljes cízzel említett tankönyvet én lelkiismerettel nem ajánlhatom.

Bányai Árpád.

VEGYESEK.

— Megyénk kir. tanfelügyelőjét, Kozma Ferencz urat, a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter ur ő nagyméltósága ez állásán közelebből végleg megerősítette.

— A „Dávid Ferencz egyesület“ből. E lapban még nem volt szó ez egyesület munkásságáról, csak egy kiadványáról volt említés s jeleztetett, hogy ez év elejével „Unitárius Közlöny“ cím alatt havi folyóiratot indítanak meg, azon célból, hogy a vallásos és erkölcsi élet fejlesztésére tegyék meg mindazt, a mi irodalmi uton elérhető. Ez egyesület a kolozsvári unitárius egyházközség kezdeményezése útján hivatott életre, már 3-ik éve, hogy működik s célja „a keresztyán vallásos és erkölcsi élet élesztése s javítása“ népszerű felolvasások, bibliák terjesztése, a tanítás és nevelés elősegítése, s az iskolák jó karba hozása által. Az egyesület székhelye Kolozsvár, elnöke Dr. Brassai Sámuel, nyug. egyet. tanár, alelnökei: Kriza Jánosné és Berde Mózes. titkára: Boross György. Az erdélyi részeken van még 5 fiókjá, hasonlóan munkálva a vallásosság érdekében. Hogy minő hasznos munkásságot fejtenek ki e fiókkörökben a papok és tanítók vállvetve ez irányban, most nem czélunk fejtegetni. A központ működéséről mondunk el egyet-mást. Ez az ősz és tél folyamán minden hó utolsó vasárnapján d. u. a kolozsvári unitárius kollegium nagy termében felolvasó ülést rendez. Felolvasást tart egy vagy két e végből felkért egyén, mindenik oly tárgyról, mely többé kevésbé a vallásosság fejlesztését czélozza. A felolvasások nyilvánosak, mindenki szívesen látott vendég. — E hó 26-án is volt egy ily felolvasó ülés. Fanghné Gyujtó Izabella: „Az anya.“ Kozma Ferencz kir. tanfelügyelő: „A vallásos nevelésről“ tartottak kiválóan érdekes felolvasásokat (Előbbi dolgozatot, az írónő leánya Pákey Lajosné olvasta fel.) A kollegium nagy termét szép és nagy közönség töltötte be. A felolvasás $\frac{3}{4}$ óraker vette kezdetét. Fanghné Gyujtó Izabella „A anyá“ról szellemesen mondta el örömét, bánatát, aggodásait és holdogságát 2 gyermek, 1 fiu és 1 leány gyermek nevelésével. Kezdte a bölcsőnél és elvezetett a fiunak az életbe kimenésig, a leánynak férjhez menetelig. Gyermeknei nevelésénél a vallásos érzés fejlesztése volt vezérlő fonala. Sok szép gondolat volt benne az anya legszebb hivatásáról, a gyermekek jó neveléséről. Eszköze a vallásosságból folyó tiszta érzés és meleg szeretet: e kettő az, mivel jó leánygyá, derék férfivá nevelte gyermekeit. — Második felolvasó Kozma Ferencz kir. tanfelügyelő úr volt. Felolvasásának tárgya rokon volt előbbivel; „a vallásos nevelésről“ hallottunk tőle egy érzéssel és sok szép és jó tanácssal teljes felolvasást. A vallásos nevelés az, mondá, melynek működésével, nem teljessége miatt, a multban, ma és mindig megújul a panasz, a vád. A szeretet, becsülés, tisztelet helyét; gyűlölet, rágalom, irigység stb. foglalja el, mintha a Golgothán elvérzett megváltó nem a szeretetnek, hanem az irigységnek lett volna hirdetője. Nem korunk hibája ez. Az ezek ellen való küzdelem folytonos. A reformátorok munkája, a francia forradalom

ama törekvése, hogy a vallást átalakítsa: mind a vallásosság javítására törekedtek. A vallásos nevelést már a kis gyermeknél elkezdni. Mert a vallásosan nevelt lélek egész életén át táplálkozni tud. A gyermek lelke, lényé egy tiszta, büntelen rosztól ment lap, telve szeretettel, hittel és ártatlansággal. A vallásos nevelés egyedüli célja ennek szeplőtlen megőrzése, megóvása. Ezt vállvetett munkával a család és iskola eszközölhetik legsikeresebben. A sikeres munkához pedig a család és iskolának érintetlen tekintélyre van szükségök. Eszköz a szeretet mindkét helyen. Ebből induljon az intés, s a legfőbb mindeneknél a jó példa a kötelességek teljesítésében Isten, magunk és embertársaink iránt. Mindezekből folyik a hit eszméje. A hit ad erőt, bátorságot. Ennek tartóssága a korai beplántálástól függ. E tekintetben is a szülők példája tehet a legtöbbet. A tiszta szívből fakadó ima, a munkának Isten nevében való elkezdése, a szülőknek a gyermekekkel való együttes imája, mind meganynyi varázserő a hit ápolására, a vallásosság fejlesztésére, tartóssá tételére. Nagyon rövid tartalma ez annak a felolvasásnak, mely telve volt nemes gondolatokkal, mély érzéssel. Szépen domborult ki belőle, hogy a vallásos nevelésnél is a családnak és iskolának egyetértő munkájára van szükség. És itt is, ott is a példa a fő. A közönség éljenzése, s Brassai Sámuel elnök meleg köszönete hangzott el a felolvasás után. Sokat lehet belőle tanulni, ugy a szülőknek, mint a tanítóknak. A „Dávid Ferencz egyesület“ szép és nemes munkát végez ily irányu felolvasásaival. Mi azon gondolattal jöttünk el az élvezetes ülésről, valjon a tanítók ilyenformán szintén nem munkálhatnak-e a családnak az iskolához való közelebb hozatalát?! — Lapunk egyik barátjától vettük e sorokat, kérdésre legközelebb visszatérünk.

— „Gönczy-alapítvány“ az országos tanítói árvaházban. E folyó évi május 1-én tartandó Gönczy jubileum alkalmából az orsz. tanítói árvaházban teendő alapítvány létesítése céljából a gyűjtés megyénkben is megkezdett. A központi gyűjtő bizottság megyénk érdemes tanfelügyelőjét bizta meg az itteni gyűjtés vezetésével. A gyűjtő-ívek, ugy tudjuk, már kézbesítve vannak; e helyen is felhívjuk gyűjtő kartársainkat, hogy igyekezzenek körükben ez alapítványra mentől lelkesebben gyűjteni. A célba vett alapítvány létrehozásával a tanítók kétszeres munkát végeznek. Hálájukat fejezik ki egyfelől Gönczy Pál vall. és közokt. m. kir. államtitkár iránt, ki pályafutásása kezdetétől mindig a tanítóság helyzetének javításával, a tanügyi, a magyar népnevelésügy fejlesztésén fáradozott, másfelől árváik ügyét is előmozdítja.

— Az erdélyrészi magyar közművelődési egyesület központi választmánya népkönyvtárak felállításán fáradozik. Az irodalmi szakosztály által kiküldött albizottság (Szabó Samu elnök, dr. Hegedüs István jegyző, Kozma Ferencz és Sándor József) közelebből egy minta katalógust készített a létesítendő népkönyvtárak részére. E népkönyvtárak tartalma állani fog szépirodalmi, történelmi és közhasznú ismereteket tartalmazó művekből. A művek írói a magyar irodalomból szemeltettek ki. A művek tartalmát tekintve, néhányat leszámítva, mindenikben magyar tárgy van feldolgozva. Ily népkönyvtárt a központi választmány egyelőre 10—15 helyen fog beállítani az erdélyi részek egyes központosabb vidékein úgy 100—100 frtig terjedő értékben. E könyveket a központi vál. bekötte és az E. M. K. E. pecsétjével ellátva fogja a könyvtárakhoz eljuttatni. Az egyes könyvkiadók az egyesületnek e célra teendő vásárlásánál 20, 30, 40 sőt 50% kedvezményt ajánlottak fel. A népkönyvtárak ez első csoportjának létesítésére a központi választm. 1000 forintot szavazott meg; a következő évekre pedig a célra 600—600 frtot helyezett kilátásba az egyesület. Nem fűzünk ezekhez dicséző szavakat, a tény önmagáról szól. A műve-

lődést jól szervezett népkönyvtárak által terjeszteni nemcsak üdvös dolog, de eredményeiben nagyfontosságú. Az egyesület e ténykedését is, kívánjuk, koronázza az a siker, mely eddigi munkáját követte. — A mi pedig a minta katalógust illeti, úgy értesültünk, kiváló gondossággal és paedagogiai tapintattal van összeállítva, nagyon szeretnők azért, ha az nemcsak a népkönyvtárak létesítésénél szolgálna alapul, de használnák fel állami, községi és azon felekezeti iskoláink is, melyeknél ehhez hasonló ifjúsági, illetve népkönyvtár már is létezik, vagy létesíteni szándékoznak. Az egyesület bizonyynyal szívesen fog szolgálni ily minta katalógussal.

— **Harcz a „vadtanítók“ ellen.** A pusztai iskoláztatás ügye Tóth József, Pest-Pilis-Kis-Kümmegye kir. tanfelügyelője évi jelentése szerint szomorú dolgokat mutat fel. „A megyében — mondja jelentésében — mintegy 8000 nyi pusztai gyermek iskolázatlanul, vadul nő fel, vagy — a mi még rosszabb — oly iskolába jár, a mely szívét, lelkét, testét mérteljezi meg! A legközelebbi múlt hónapokban — e bajt a helyszínén tanulmányozandó — a megye több pusztai részét meglátogattam. Bejártam Kiskun Halas és Kiskun-Majsa határait. Mesterségükből — önhibájok miatt — meg nem élhető mesteremberek, kiszolgált katonák, munkakörül durva parasztok, mindmegannyi vadtanítók legiójával találkoztam ez utamban s oly helyiségekben, hová a tisztesség ember házi állatait is alig terelné be; fiuk, leányok összeszezsufolva a helyeken, holmi „rosz kovács“ (az egyik tanítónak általánosan ismert neve, mert mint kovács nem tudott megélni) vezetése s erkölcsi oktatása mellett s hogy mily „készütséget“ nyernek az efféle iskolákban a serdülő gyermekek, ellehet képzelné“ Szomorú jelenség az ország első megyéjében, bizonyynyal még több megyékben is vannak ilyenek. Erélylyel és kérelhetetlen szigorral kell elseperni az i yek.t. E tárgyban a Pest-Kiskunmegyei kir. tanfelügyelőség legközelebbi indítványt terjeszt a közg. bizottság elé, mivel e pusztai iskoláztatás nem maradhat meg továbbra jelen szárnalmas állapotában.

— **A posta-takarékpénztárak terjesztése.** A vallás-és közokt. m. kir. Miniszter f. évi február 1-én 180. elnöki szám alatt kiadott rendeletében arra hívja fel a m. kir. tanfelügyelő-égek által a tanítókat és a tanügyi hatóságokat, hogy igyekezzenek a közönséget a postatakarékpénztárak czélja és üdvössége felől kellően tájékozni, mivel ez idő szerint a nagy közönség még kellő tudomással nem bír ez intézmény hasznos voltáról; s igyekezzenek ezt körökben hathatósan terjeszteni. Egyszersmind elrendeli, hogy az iskolai-takarékpénztárakba gyűjtött pénzek, gyümölcsözés végett postatakarékpénztáraknál helyeztessenek el.

— **„Népnevelés és statárium.“** E czim alatt közzölt vezércikkében azt írja a „Néptanoda“, hogy Temes megye törvényhatóságának m. évi decz. 28-iki gyűlésén az alispáni jelentés Kusztyély község lakosainak mély erkölcsi súlyedését s az általuk elkövetett szörnyű tetteket, melyekkel a megye határain túl is hirhedtekké lettek, élénken esztelve, e rendkívüli bajok orvoslására a statárium elrendelését hozta javaslatba. A többség a javaslatot nem fogadta el, hanem felhívni határozta a kusztélyi tanítót arra, hogy törekedjék a község rablógyilkosait oly erkölcsi tanításban részesíteni, hogy azokból ismét jóra való, békés, törvénytiszteelő emberek legyenek. Ez bizony késő, elfeledték, hogy addig hajtsd a fát míg vessző. A jelen és jövő nemzedéket igen is nevelheti a jó iskola és a jó tanító, de a megrögzött rosszat nem. Ez is szomorú jelenség, a népnevelés hiányát pótolja a statárium.

— **Halálozás.** Ismét egy érdemes magyar tanfériu haláláról kell szólnunk. *Jausz György*, a soproni áll. felső leányiskola igazgatója f. hó 5 én hosszas szenvedés után,

46 éves korában elhalt. Atyja Jausz Frigyes ezelőtt 2 hónappal halt meg, mint 60 éves tanító Szegbegen. Jausz Gy. Járékban (Bácsmegeye) született, az elemi iskolákat itt végezte. Gimnásiumba Uj-Verbázon és Új-vidéken járt. A képz. tanfolyamot F.-Lövvön végezte, honnan 1861-ben Weber Hungó tanár ösztönzésére, egy évre Münsterbergbe (Porosz-Sziléziában) ment az ottani, akkor nagyhirű kir. semináriumba. Onnan hazatérve a felső-lövvői intézeteknél tanárkodott 1875-ig; ettől fogva a soproni, előbb községi, 1881. óta áll. felső leányiskolának volt igazgatója. Mindvégig lelkes munkása volt tanügyünknek, a tanügyi irodalomban ismert volt neve. Munkái: csillagászati fali térkép, historiai atlasz, képes német olvasó könyvek elemi isk. számára, olvasókönyv az ipariskolák számára magyar és német nyelven, német olvasókönyv felsőbb leányiskolák számára stb. Legyen áldva emléke a kiváló tanfériunak!

— **Tanítónők térfoglalása.** Berlinben az alkalmazott tanítónők száma évről-évre szaporodik. 1874-ig az összes tanerők 19 százalékát tevék; ma már 35 százalékot képviselnek.

— **Ajánlott térképek.** A vallás- és közoktatásügyi m. kir. Miniszter úr Homolka József m. k. térképész által készített s a budapesti Eggenberger féle könyvkereskedés által 1887-ben kiadott: „Magyarország és Horvát-Tótorország“ felirattal ellátott térképet az igazgatói irodák részére való beszerzésre ajánlotta. — A Mehner Vilmos bpesti könyvkiadó által kiadott s Hajnóczy R. József által szerkesztett „Megyei térképeknek“ (egy drb. 8 kr.; iskolák számára 4 kr.) a népiskolákban leendő használatát pedig az országos közoktatási tanács birálati jelentése alapján engedélyezte.

— **Néh. Váradi Károly tanfelügyelő emlékének megörökítésére adakoztak:** (13-ik közlemény) — *Váradi Albert* újabb gyűjtése folytán — *Dorgó Albert* 2 frt. *Demjén Ágoston* 1 frt. özv. dr. *Béltóky Ferencznő* 1 frt. *Gundhárdt Albert* 1 frt. *Király és Császár* 1 frt. *Haller Rezső* 2 frt. *Vincze István* 30 kr. *Tauffer Ferencz utóda* 50 kr. *Losonczy Albert* 30 kr. *Kovács Péter és fiai* 1 frt. *Bokros Ádám* 50 kr. *Florián testvérek* 40 kr. *Veisz Izsa* 50 kr. *Maksay és Beke* 50 kr. *Tauffer József* 1 frt. *Br. Huszár Sándor* 2 frt. *Órbán József* 50 kr. *Dr. Vály Gábor* 1 frt. *Mádéfalvi Istvánfi József* 1 frt. *Hirschfeld Sándor* 50 kr. *K. S.* 50 kr. *Benkő Mihály* 1 frt. *Lórencz Ferencz* 2 frt. *Fekete Pál* 3 frt. *Dr. Veisz Miksa* 1 frt. *Kóvári Mihály* 2 frt. *Kiss Sámuel* 1 frt. *Hock Györgyné* 1 frt. *P. Ferencz* 1 frt. *Endstrasser Bendek* 1 frt. *Varga Dániel* 1 frt. *Benigni Samu* 1 frt. *Sigmond Dezsőné* 4 frt. *Dr. Óvári Kelemen* 1 frt. *Valaki* 20 kr. *R. H.* 30 kr. *Dr. Belky János* 1 frt. — Összesen 40 frt. *A begyűlt összeg eddig 540 frt. 11 kr.* Fogadják a szíves adakozók a bizottság hálás köszönetét. Kolozsvárt, 1888. február 20-án. *Elek Gyula*, biz. pénztárnok.

— **Tudomásul azoknak, akiket illet.** Lapunk múlt számában (3-ik szám) e rovatban a „Kisfaludy ünnepélyek“ről hozott tudósításunk után csatolt 9 sornyi kritikai megjegyzést, akadtak egyesek, bár soraink világosan *népiskolák*-ről szóltak, kik azt az áll. tanítónőképző intézetre vonatkoztatták. Távol állott tőlünk e ma valóban kiváló és gondos vezetés alatt álló intézet ünnepélyéről úgy szólanak, megjegyzésünk a népiskolai ugynevezett „gyermek mulatságok“-ról szólt. Világosan értünk, de kiki a maga módja szerint gondolkozik, félreértettünk, azért csak azoknak mondjuk ezeket, a kiket megillet.

TARTALOM: Kötelességeink. *Józsa Dániel*. — A házi nevelés főtendőről. *Dortók Gyula*. — Tárca: „A mi az embert környezi.“ (*Vége*). *Zajzon Dénes*. — Az erdélyi-szász népiskola. — Irodalom: Könyvismertetés. *Bányai Árpád*. — Vegyesek.